

Journal of Social Sciences

İçtimaiyat

Derginin ana sayfası: <http://dergipark.gov.tr/ictimaiyat>

Kitap Tanımı • Book Launch

İSLÂMÇILIK ve DEMOKRASİ

Pınar Yayınları, İstanbul, 2018

Ahmet Ayhan Koyuncu

Hakk'ın Egemenliği ile Halkın Egemenliği Arasında İslamcılık

(Kitap İncelemesi)

Abdül Samet Çelikçi¹⁹

Orcid: 0000-0001-7203-9957, Muş Alparslan Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 20 Ekim 2018

Kabul tarihi: 13 Kasım 2018

Article history:

Received 20 October 2018

Accepted 13 November 2018

Giriş

“İslamcılık” ve “Demokrasi” esasen hem kendi içerisinde barındırdıkları gerilimler hem de birbiriyle ilişkisi bağlamında son derece tartışmalı, bir o kadar da önemli iki kavram olarak dikkati çekmektedir. Ahmet Ayhan Koyuncu'nun *İslâmçılık ve Demokrasi* adıyla Pınar Yayınları tarafından yayınlanan ve doktora tezine dayanan kitabı, İslamcılığın ve demokrasinin gerek kendi içlerindeki tartışmaları gerekse birbiriyle olan ilişkisini hem İslam dünyası genelinde hem de Türkiye özelinde etraflıca ele almaktadır. Fikri ve siyasal bir akım olarak İslamcılığın bir yönetim modeli ve/veya rejim olan demokrasi ile arasındaki “gerilimli” teorik ve tarihsel ilişkinin bilhassa Türkiye bağlamına odaklanan eser, söz konusu bu ilişkinin yalnızca dününü ve bugününü ortaya koymasından değil, aynı zamanda geleceğine ilişkin ipuçları vermesi açısından da büyük önem arz etmektedir.

Koyuncu, dört bölümden oluşan kitabının birinci bölümünde (s. 19-56) *demokrasi* kavramını ele almaktadır. Yazarın bu bölümde demokrasinin hem kavramsal çerçevesini çizdiği hem de modellerine yer verdiği görülmektedir. Öncelikle, demokrasiyi kavramsal olarak *katılımcılık*, *eşitlik* ve *özgürlük* gibi temel nitelikler üzerinden analiz eden yazar, ardından demokrasi modellerini işlemektedir. Bu doğrultuda da Andrew Heywood'un sınıflandırmasını kullanan yazar, demokrasinin dört ayrı modelini *klasik demokrasi*, *koruyucu demokrasi*, *kalkınmacı demokrasi* ve *halk demokrasisi* başlıkları altında incelemektedir. Bunların yanı sıra, yazar, *müzakereci demokrasi*, *radikal demokrasi*, *komüniteryan demokrasi* ve *düşük yoğunluklu demokrasi* gibi demokraside yeni model arayışlarına da yer vererek bu bölümü sonlandırmaktadır.

¹⁹ Sorumlu yazar/*Corresponding author*.
e-posta: sametcelikci@hotmail.com

Koyuncu ikinci bölümde (s. 57-110), *İslamcılık* meselesini birçok boyutuyla işlemektedir. Bu bölüm dahilinde, öncelikle İslamcılığın kavramsal çerçevesini çizen yazar, bu kavramsal çerçeve doğrultusunda, İslamcılığa ilişkin genel olarak İslam coğrafyasındaki, daha özeldense Türkiye'deki tartışmalara yer vermiştir. Yazar, İslamcılığın kavramsal çerçevesini çizmekteki zorluklara özellikle dikkat çekerken, İslamcılığa yönelik tanımların dönemlere göre değişkenlik göstermesine vurgu yapmakla birlikte, İslamcılığın oluşum ve gelişim sürecini sistematik bir şekilde izah ederek bu zorlukları aşmaktadır. Yazar, daha sonra İslamcılığın dünya genelindeki görünümüne odaklanmakta ve Müslüman Kardeşler özelinde Mısır'a, Cemaat-i İslami özelinde Hint-Pakistan alt kıtasına ve İslam devrimi özelinde ise İran'a yer vermektedir. Yazar bu kerte, birçok özelliğine değinmekle birlikte, bu İslami hareketlerin en belirgin özelliğinin anti-empyrist bir niteliğe sahip olmaları olduğunu altını çizmektedir. Yazar, son olarak İslamcılığın Türkiye boyutunu ele almaktadır. İslamcılığın Türkiye serüvenini dönemlere ayırarak analiz eden yazar, muhtelif dönemlendirmelere yer vermekle birlikte, beşli bir dönemlendirmeyi benimsemektedir. Bu dönemlendirmeler "Osmanlı İslamcılığı (1856-1924)", "fetret dönemi İslamcılığı (1924-1950)", "sağcı, devletçi, milliyetçi ve muhafazakâr İslamcılık (1950-1970)", "pür İslamcılık (1970-1997)" ve "28 Şubat sonrası İslamcılık (1997 sonrası dönem)" şeklindedir. Yazar, bu dönemlendirme yoluyla İslamcılığın hem tarihsel sürecini aktarmakta hem de bu tarihsel süreç içerisinde değişkenlik gösteren niteliklerine dikkat çekmektedir.

Eserin üçüncü bölümü (s. 111-154) İslam dünyasındaki demokrasi tartışmalarına ayrılmıştır. Bu bölümde yazar, ilk olarak İslam'ın genel anlamda siyasetle ve daha özeldense demokrasi ile olan ilişkisini *şûra*, *icma* ve *icthah* kavramları üzerinden incelemektedir. Daha sonra ise, İslamcıların demokrasi hakkındaki görüşlerine yer vermiştir. Bu çerçevede yazar, İslamcıların demokrasiye ilişkin yaklaşımlarında *demokrasi karşıtları* ve *demokrasi yanlıları* olmak üzere iki temel görüşün bulunduğunu ortaya koymuştur. Seyyid Kutup ve Mevdudi gibi isimleri, Hizbut Tahrir ve radikal (cihatçı) selefler gibi hareketleri içerisinde barındıran demokrasi karşıtları, İslam'ın demokrasi ile bağdaşmadığı/bağdaşamayacağı tezini, demokrasinin "Allah'ın hakimiyetine karşı kulun hakimiyeti"ni esas alması ve "İslam'ın değerleri karşısında liberal-seküler değerleri öncelmesi" gibi argümanlarla savunmaktadırlar. Buna karşın, Raşit Gannuşi, Abdülkerim Suruş, Malik bin Nebi ve Yusuf El-Karadavi gibi isimlerin görüşü ise demokrasinin İslam'la bağdaşabilir olduğu yönündedir. Bu isimler, "demokrasinin bir rejimden ziyade bir yönetim mekanizması olduğu" ve "inançları ne olursa olsun her türlü insani tecrübeden faydalanmanın caiz olduğu" gibi dayanaklarla demokrasinin İslam'la uyumlu olabileceğini savunmuştur.

Koyuncu, kitabının dördüncü ve son bölümünde (s. 155-227) Türkiye'de İslamcıların demokrasi algısını işlemiştir. Yazar, bu bölümde İslamcıların demokrasi karşısındaki algılarını değerlendirirken, daha önce Türkiye İslamcılığına ilişkin benimsediği beşli dönemlendirmeye sadık kalmaktadır. Yazar, bu dönemlendirme doğrultusunda, her bir dönemi ayrı ayrı analiz etmekle birlikte, daha çok 1970 sonrası döneme odaklanmaktadır. 1970 sonrası dönemi ayrıntılı bir analize tabi tutan yazar, bu analizler doğrultusunda söz konusu dönemde de İslamcıların demokrasiye ilişkin yaklaşımlarının homojen olmadığına vurgu yapmaktadır. Bu çerçevede, yazar bu bölümde 1970'lerde, 1980'lerde, 1990'larda, her ne kadar bu üç on yıl esasen yazarın İslamcılık dönemlendirmesinde aynı döneme tekabül etse de, İslamcıların demokrasiye yaklaşımında değişimin görüldüğünü ve İslamcıların demokrasiye yaklaşımındaki reddiyeci tavrın görece bir yumuşama gösterdiğini ortaya koymaktadır. Dahası, yine bu bölümde yazar, 2000 sonrası İslamcıların demokrasiye yönelik tavrını "reddiyeden sahiplenmeye" olarak adlandırmakta ve söz konusu bu tavrındaki değişkenliği gerekçeleriyle izah etmekte ve kitabı noktalamaktadır.

Eser, her şeyden önce, demokrasi ve İslamcılık kavramlarına odaklanmakta, bu iki tartışmalı kavramın ayrı ayrı teorik ve tarihsel izahatını yapmaktadır. Yazar, eserin kavramsal çerçevesini çizdiği ilk iki bölümde, hem demokrasiye hem de İslamcılığa yönelik farklı görüşlere yer vererek oldukça verimli tartışmalar yürütmektedir. Öte yandan, İslamcılık ve demokrasi arasındaki ilişkinin ortaya konulması için

çizilen kavramsal çerçeve doğrultusunda farklı görüşlere verilmesi, söz konusu bu kavramlara ilişkin herhangi bir kargaşaya neden olmamaktadır. Başka bir ifadeyle, yazar, İslamcılık ve demokrasi arasındaki ilişkinin gerek İslam coğrafyasındaki gerekse Türkiye'deki dinamiklerini ortaya koymak için çizdiği kavramsal çerçeve dahilinde, her iki kavramın da içerisinde barındırdığı gri noktaların, değişkenliklerin ve geçişkenliklerin altını çizerek olası bir kargaşanın önüne geçmektedir.

Eserin asıl odak noktasını ise Türkiye'deki İslamcılarının 1970 sonrası demokrasi ile kurduğu gerilimli ilişki biçimi oluşturmaktadır. Bu ilişki gerilimlidir, çünkü yirminci yüzyılın ikinci yarısıyla birlikte demokrasi, daha doğrusu liberal demokrasi, bir yönetim biçimi ve/veya rejim olarak dünya genelinde yerleşik, hatta neredeyse aksini tartışmanın imkânsız olduğu bir hal alırken, özellikle 1970'lerle birlikte İslamcılık ise dolaşıma soktuğu bazı söylemler dolayısıyla demokrasinin gerektirdiği şartların aksi yönde iddialarla kristalize olan bir akım haline gelmiştir. Demokrasinin temel dayanağı olan "halk egemenliği"nin karşısına İslamcılarının siyasal sisteme ilişkin benimsediği en temel prensip olan "Allah'ın egemenliği"ni koyması, İslamcılık ve demokrasi arasındaki ilişkinin içerisinde nasıl bir gerilim barındırdığını gözler önüne sermektedir. Dahası, kurucu kadrosunun ağırlıklı bir bölümünü İslamcı geçmişe sahip isimlerin oluşturduğu Ak Parti'nin 2002 yılında demokratik yollarla iktidara gelmesi, sonraki süreçte ise İslamcılarının Türkiye'de gün geçtikçe siyasal sistemin merkezine yerleşmeleri, söz konusu teorik ve pratik ilişkiyi bambaşka bir boyuta taşımıştır.

Ortaya çıkan bu tabloda, İslamcılarının demokrasiyle kurduğu ilişkinin tüm dinamikleriyle analiz edilmesi bir zaruret halini alırken, Koyuncu'nun eseri de bu gerilimli ilişkiye parmak basması ve birçok boyutuyla ortaya koyması açısından son derece önemlidir. Yazar, eserinde bu ilişkiyi dönemlere göre analiz etmekte, 1970'li yıllara kadar İslamcılarının demokrasiyle doğrudan bir sorunlarının bulunmadığını, hatta İslamcılar tarafından talep edilen bir mekanizma olduğunu, 1970-1997 arası dönemin ilk on yılında demokrasiye yönelik katı bir reddiyeciliğin görüldüğünü, devamında, 1980'li ve 1990'lı yıllar boyunca bu katı tutumda yumuşama olduğunu ve özellikle 2000 sonrası dönemde ise demokrasinin İslamcılar tarafından sahiplenilmesine kadar vardığını ortaya koymaktadır. Yazar, bunu yaparken söz konusu değişkenliğin dinamiklerine ve gerekçelerine dikkat çekmekte, bu bağlamda bir yandan Seyyid Kutup, Mevdudi, İran devrimi ve post modernizm literatürünün Türkiye İslamcılığı üzerindeki etkisini izah ederken, diğer yandan sivil toplum tartışmalarına ve Medine vesikası örneğine yer vermekte, dahası 28 Şubat darbesi ve Ak Parti'nin 2002 yılında iktidara gelmesi gibi Türkiye İslamcılığı için kırılma noktalarını teşkil eden dinamiklerin önemine dikkat çekmektedir. İslamcılarının gerek siyaset sahnesinde gerekse sivil toplum kuruluşları bünyelerinde yer almak kaydıyla, halihazırda Türkiye'deki siyasal sistemin merkezinde, merkezine yakın bir pozisyonda veya merkeziyle yakın temas halinde olmaları göz önünde bulundurulduğunda, eser, okuyucuya aktardığı hem teorik tartışmalarla hem de pratik tecrübelerle İslamcılarının demokrasiyle ilişkisinin geleceğine ışık tutar niteliktedir.